

PRACA TYMCZASOWA

Droga do kariery czy ślepy zaułek?

pod redakcją
Bogusławy Urbaniak i Piotra Oleksiaka

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

PRACA TYMCZASOWA

Droga do kariery czy ślepy zaułek?

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

PRACA TYMCZASOWA

Droga do kariery czy ślepy zaułek?

pod redakcją
Bogusławy Urbaniak i Piotra Oleksiaka

 WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2014

Bogusława Urbaniak, Piotr Oleksiak – Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Instytut Ekonomik Stosowanych i Informatyki, Katedra Pracy i Polityki Społecznej
90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 39

RECENZENT

Elżbieta Jędrych

REDAKCJA NAUKOWA

Bogusława Urbaniak, Piotr Oleksiak

REDAKTOR STATYSTYCZNY

Justyna Wiktorowicz

SKŁAD I ŁAMANIE KOMPUTEROWE

Dorota Jary

PROJEKT OKŁADKI

Stämpfli Polska Sp. z o.o.

Zdjęcie na okładce: © shutterstock.com

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ
przez Katedrę Pracy i Polityki Społecznej

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.06747.14.0.K

ISBN 978-83-7969-433-4 (wersja papierowa)
ISBN 978-83-7969-548-5 (wersja elektroniczna)

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Spis treści

Wprowadzenie - <i>Bogusława Urbaniak</i>	9
Rozdział I - <i>Bogusława Urbaniak</i>	
Praca okresowa przejawem rosnącej niepewności na rynku pracy	15
1. Wzrost niepewności pracy	15
2. Pojęcie i cechy pracy okresowej	18
3. Skala zatrudnienia na czas określony w krajach UE28	20
4. Dotkliwość niepewności pracy związanej z zatrudnieniem na czas określony w ocenach pracowników	23
5. Szanse podjęcia stałej pracy przez osoby wykonujące pracę okresową	27
Zakończenie	30
Bibliografia	30
Rozdział II - <i>Piotr Oleksiak</i>	
Specyfika pracy tymczasowej jako elastycznej formy gospodarowania kapitałem ludzkim w świetle raportów i statystyk	33
Wprowadzenie	33
1. Praca tymczasowa w świetle danych statystycznych	34
2. Praca tymczasowa w świetle raportów tematycznych na podstawie badań przeprowadzonych w Polsce	35
2.1. Poziom satysfakcji pracowników tymczasowych	35
2.2. Poziom motywacji pracowników tymczasowych	36
2.3. Praca tymczasowa a wynagrodzenie pracowników tymczasowych	38
2.4. Pracownicy tymczasowi a warunki pracy	39
3. Specyfika pracy tymczasowej w krajach Unii Europejskiej	40
Zakończenie	41
Bibliografia	42
Rozdział III - <i>Piotr Oleksiak</i>	
Aspekty prawne pracy tymczasowej	43
Wprowadzenie	43
1. Uregulowania prawne w zakresie pracy tymczasowej	44
2. Praca tymczasowa a uregulowania unijne	46
3. Tendencje zmian w ustawodawstwie odnośnie pracy tymczasowej	47
Zakończenie	49
Bibliografia	49

Rozdział IV - *Anna Rogozińska-Pawełczyk*

Analiza trójstronnej relacji zawodowej pomiędzy agencją pracy tymczasowej, firmą użytkownikiem a pracownikiem tymczasowym	51
Wprowadzenie	51
1. Trójstronny charakter tymczasowych relacji zawodowych z perspektywy agencji pracy tymczasowej	52
2. Wady i zalety pracy tymczasowej z perspektywy organizacji - użytkownika	54
3. Trójstronny charakter tymczasowych relacji zawodowych z punktu widzenia pracownika tymczasowego	57
Zakończenie	60
Bibliografia	61

Rozdział V - *Anna Rogozińska-Pawełczyk*

Zatrudnienie w kontekście tymczasowego kontraktu psychologicznego	65
Wprowadzenie	65
1. Tymczasowy kontrakt psychologiczny	66
2. Nowy paradygmat kontraktu psychologicznego	68
3. Formowanie i funkcjonowanie tymczasowego kontraktu psychologicznego	69
4. Satysfakcja z pracy tymczasowej	71
5. Koszty psychologiczne w tymczasowych formach zatrudnienia	73
6. Ramy czasowe tymczasowego kontraktu psychologicznego	75
Zakończenie	77
Bibliografia	78

Rozdział VI - *Łukasz Kozar*

Rozwój agencji pracy tymczasowej w województwie łódzkim w latach 2003-2012	81
Wprowadzenie	81
1. Charakterystyka ilościowa agencji pracy tymczasowej	82
1.1. Agencje zatrudnienia w Polsce i w województwie łódzkim	82
1.2. Przeszkody w oszacowaniu liczby agencji pracy tymczasowej	83
1.3. Opis zachodzących zmian w liczbie agencji pracy tymczasowej w latach 2003-2012	84
2. Charakterystyka pracowników tymczasowych oraz pracodawców użytkowników w województwie łódzkim	88
2.1. Opis zachodzących zmian w liczbie pracowników tymczasowych w latach 2005-2012	88
2.2 Charakterystyka pracodawców-użytkowników w latach 2005-2012	95
Zakończenie	97
Bibliografia	98

Rozdział VII - *Michał Sobczak*

Charakterystyka metodyki badań nad pracą tymczasową w regionie łódzkim	101
Wprowadzenie	101
1. Cele badawcze i hipotezy	101
2. Metody i techniki badań	102

3. Omówienie konstrukcji kwestionariuszy ankiet	103
4. Realizacja badań nad pracą tymczasową w regionie łódzkim	107
<i>Rozdział VIII - Piotr Chojnacki</i>	
Pracownicy tymczasowi o swojej pracy	110
Wprowadzenie	110
1. Charakterystyka grupy badanej	110
2. Zalety pracy tymczasowej zdaniem pracowników tymczasowych	113
3. Wady pracy tymczasowej zdaniem pracowników tymczasowych	119
4. Wpływ aktualnie wykonywanej pracy tymczasowej na rozwój zawodowy w ocenach pracowników tymczasowych	124
5. Ogólna ocena pracy tymczasowej jako formy zatrudnienia	126
Zakończenie	128
Bibliografia	129
<i>Rozdział IX - Piotr Bohdziewicz</i>	
Praca tymczasowa jako epizod w przebiegu kariery zawodowej - ujęcie teoretyczne i weryfikacja empiryczna	131
Wprowadzenie	131
1. Obszary i procesy tranzycji do zatrudnienia tymczasowego	131
2. Psychologiczny kontrakt zatrudnienia a zatrudnienie tymczasowe	139
3. Budowanie indywidualnego kapitału kariery zawodowej w ramach zatrudnienia tymczasowego	141
4. Preferencje karierowe pracowników tymczasowych	149
Zakończenie	155
Bibliografia	157
<i>Rozdział X - Dominika Sznajder</i>	
Praca tymczasowa – motywy wyboru i problemy związane z jej realizowaniem	159
Wprowadzenie	159
1. Motywy wyboru pracy tymczasowej w wypowiedziach świadczących ją pracowników	160
2. Problemy napotymane przez pracowników wykonujących pracę tymczasową	166
Zakończenie	170
Bibliografia	172
<i>Rozdział XI - Justyna Przywojska</i>	
Pracownicy tymczasowi w firmie w perspektywie pracodawców - agencji pracy tymczasowej	173
Wprowadzenie	173
1. Praca tymczasowa jako elastyczna forma zatrudnienia	173
2. Znaczenie pracy tymczasowej na współczesnym rynku pracy	175
3. Promocja elastycznych form zatrudnienia jako element polityki regionalnej w województwie łódzkim	176

4. Miejsce i znaczenie pracowników tymczasowych w organizacji w ocenach przedstawicieli agencji pracy tymczasowej	179
Zakończenie	183
Bibliografia	184
Rozdział XII - <i>Bogusława Urbaniak, Michał Sobczak</i>	
Zarządzanie pracownikami tymczasowymi w firmach – użytkownikach	185
1. Koncepcja zarządzania zasobami ludzkimi w oparciu o pracowników wewnętrznych i zewnętrznych	185
2. Specyfika zarządzania pracownikami tymczasowymi według pracowników działów personalnych u pracodawców-użytkowników	189
3. Kierownicy liniowi o zarządzaniu pracownikami tymczasowymi	193
Zakończenie	196
Bibliografia	197
Rozdział XII - <i>Dominik Majewski</i>	
Praca tymczasowa w doświadczeniach i ocenach studentów na podstawie wyników badań ankietowych	199
Wprowadzenie	199
1. Charakterystyka respondentów	200
2. Wyobrażenia na temat pracy tymczasowej wśród ogółu badanych studentów	202
3. Doświadczenia związane z pracą tymczasową badanych studentów	211
4. Problemy spotykane w pracy tymczasowej	215
5. Wady i zalety pracy tymczasowej w wypowiedziach studentów	216
Zakończenie	219
Bibliografia	219
Rozdział XIV - <i>Tomasz Karkowski</i>	
Korzystanie przez podmioty lecznicze z agencji pracy tymczasowej w zatrudnianiu pielęgniarek a jakość świadczonych usług i bezpieczeństwo pacjentów	221
Wprowadzenie	221
1. Czas pracy pielęgniarek	222
2. Minimalne normy zatrudnienia pielęgniarek	226
3. Zatrudnianie pracowników tymczasowych w podmiotach leczniczych	227
Zakończenie	227
Bibliografia	229
<i>Bogusława Urbaniak</i>	
Nie taki diabeł straszny jak go malują. Końcowa ocena pracy tymczasowej na podstawie wyników badań	231
„Temporary work – a road to career or a dead end ?”	243
Załączniki	249

Wprowadzenie

Niestałość jako cecha współczesności wyraźnie modeluje sytuację na rynku pracy. Scenariusz, w którym ryzyko związane z turbulencją środowiska gospodarczego coraz mocniej obciąża zachowania pracodawców jak i pracowników staje się coraz bardziej powszechny.

Obserwacja sytuacji na rynku pracy ukazuje wiele trudności uwarunkowanych zmianami koniunkturalnymi i strukturalnymi polskiej gospodarki. Ich efektem jest wysoki poziom bezrobocia, mimo pewnych oznak poprawy w ciągu minionych kilku lat. Stopa bezrobocia w Polsce, choć od 2010 r. utrzymuje się na zbliżonym poziomie (dla czerwca w okresie 2010-2014 wynosiła 12-13%¹), to jednak jej wysokość sytuuje kraj w grupie tych, które odnotowują dwucyfrową wartość tego wskaźnika. Wśród możliwych propozycji poprawy tego stanu rzeczy zwraca uwagę postulat wzrostu elastyczności rynku pracy. Wzbudza to jednak obawy, że jego konsekwencje mogą negatywnie wpłynąć na sytuację pracowników i poszukujących pracy, osłabiając ich pozycje przetargowe wobec pracodawców. Polscy pracownicy spędzają w pracy bardzo dużo czasu, średnio w roku 2012 aż 1929 godzin, to jest ponad miesiąc dłużej niż przeciętnie pracujący w krajach OECD (w 2012 r. średnia liczba przepracowanych godzin to 1765)². Większa elastyczność rynku pracy być może doprowadziłaby do zmniejszenia nakładów ilościowych czasu pracy na rzecz wzrostu produktywności pracy.

Jednym ze sposobów wzrostu elastyczności rynku pracy jest upowszechnienie elastycznych form zatrudnienia, do których należy praca na czas określony. Jej specyficzną odmianą jest praca tymczasowa, którą oferują agencje zatrudnienia pośredniczące między osobami ubiegającymi się o pracę i firmami poszukującymi pracowników na z góry określony czas. Praca tymczasowa ma swoje zalety i wady. Z punktu widzenia interesów pracownika podejmującego zatrudnienie w tej formie może być traktowana bądź jako niewygodna propozycja zatrudnienia, bądź jako preferowana oferta pozwalająca na rozwój kompetencji i nabywania doświadczeń w pracy zawodowej, szczególnie w przypadku osób młodych, dopiero wkraczających w życie zawodowe.

Celem podjętego wysiłku badawczego pracowników i doktorantów Katedry Pracy i Polityki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego w ramach badań statutowych są rozważania nad skutkami rozwoju pracy tymczasowej, na przykładzie woj. łódzkiego i Łodzi. Poszukiwania dotyczą odpowiedzi na pytanie – czy praca tymczasowa może być drogą do kariery, czy też ślepy m zaułkiem przynoszącym złudne korzyści dla pra-

¹ Bezrobocie rejestrowane wg danych <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/praca-wynagrodzenia/bezrobocie-stopa-bezrobocia/stopa-bezrobocia-w-latach-1990-2014,4,1.html>. [dostęp z dn. 29.09.2014].

² http://www.oecd-ilibrary.org/employment/average-annual-working-time-2013-1_annual-work-table-2013-1-en. [dostęp z dn. 17.08.2014].

owników zawierających tego typu umowy o pracę krótkookresową. Komu i w jakich warunkach praca tymczasowa przynosi pożytek, jakie są jej atuty, a kiedy mamy do czynienia z jej negatywnymi stronami. Przyjęto następujące cele badawcze:

- rozpoznanie najważniejszych zalet i wad pracy tymczasowej z punktu widzenia pracowników i pracodawców: użytkowników i agencji pracy tymczasowej (APT);
- zdiagnozowanie wpływu pracy tymczasowej na oczekiwania i aspiracje kariery pracowników oraz kształtowanie się poziomu ich zatrudnialności (wartości na rynku pracy);
- określenie specyfiki zarządzania pracownikami tymczasowymi w odniesieniu do wybranych funkcji w organizacjach korzystających z pracy tymczasowej.
- Dla osiągnięcia postawionych celów badawczych przyjęto cztery hipotezy:
- H1 – Praca tymczasowa jest działaniem pozwalającym wyjść z sytuacji bezrobocia.
- H2 – Kariera zawodowa związana z wejściem w obszar pracy tymczasowej nie jest karierą preferowaną, ale ma charakter wymuszony, głównie pod presją bezrobocia.
- H3 – Pracownicy tymczasowi poszukują tranzycji do pracy stałej.
- H4 – Młodzi pracownicy tymczasowi, którzy nie ukończyli 25 roku życia próbują poprzez pracę tymczasową budować portfel kompetencji, który zwiększy ich wartość i szanse na rynku pracy. Szerzej na ten temat w rozdziale VII.
- Badaniami za pomocą techniki wywiadu kwestionariuszowego bądź ankiety objęto najważniejsze podmioty pracy tymczasowej, to jest:
- agencje pracy tymczasowej (wywiady z przedstawicielami trzech agencji pracy tymczasowej, takich jak: Manpower, oddział łódzki, Jobman, oddział łódzki, Flexidea;
- czterech pracodawców-użytkowników (ankiety do specjalistów ds. zasobów ludzkich lub kierownictwa działów personalnych), firmy produkcyjne Dakri, Dalkia, Hutchinson, oraz handlowa Selgros; piąty pracodawca –użytkownik to przedsiębiorstwoX produkujące AGD który uczestniczył w badaniach ankietowych kierowników liniowych zespołów zatrudniających pracowników tymczasowych.
- pracowników tymczasowych (126 osób wykonujących okresowo pracę na rzecz pracodawców użytkowników – Dalkia, Hutchinson, producent AGD firma X).

Dla poznania pogłębionych ocen tego typu elastycznej formy zatrudnienia zwrócono się – jak wskazano powyżej – nie tylko do kierownictwa bądź specjalistów ds. zasobów ludzkich, ale także do grupy 32 bezpośrednich przełożonych pracowników tymczasowych (kierowników liniowych), którzy są odpowiedzialni za wyniki pracy mieszanych zespołów pracowniczych, a więc mają doświadczenie w zarządzaniu pracownikami tymczasowymi u pracodawców-użytkowników. Dodatkowo badaniu poddano 390 studentów studiów II stopnia na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego; wśród nich 43 (częściej niż co dziesiąta osoba) w momencie wypełniania ankiety wykonywała pracę tymczasową. W stosunku do pozostałych zakładano, że jeśli nie mieli własnych bezpośrednich doświadczeń z tą formą zatrudnienia, to być może znali osoby ze swego środowiska, które okresowo bywają pracownikami tymczasowymi. Dzięki wypowiedziom badanych studentów uzyskano informacje na temat społecznego odbioru pracy tymczasowej wśród młodych ludzi kontynuujących studia, w szczególności dotyczącego oceny pracy tymczasowej w kontekście budowania kariery zawodowej.

W badaniach wykorzystano trzy kwestionariusze ankiet, specjalnie przygotowane na potrzeby postępowania badawczego, tj. kwestionariusz skierowany do działów personalnych, kierowników liniowych w przedsiębiorstwach, pracowników tymczasowych (zatrudnionych w badanych przedsiębiorstwach-użytkownikach i studentów, którzy aktualnie wykonywali pracę tymczasową). W przypadku zbiorowości ogółu studentów (niezależnie od ich czynnego zaangażowania w pracę tymczasową w momencie badań) skierowano krótką ankietę audytoryjną, stanowiącą sondażowy zestaw siedmiu pytań testujących ich stosunek do pracy tymczasowej w aspekcie budowania przyszłej kariery zawodowej.

Badania przeprowadzono w pierwszym półroczu 2013r. na terenie Łodzi siłami pracowników, doktorantów Katedry Pracy i Polityki Społecznej UŁ oraz studentów należących do koła naukowego działającego przy tej Katedrze. Wybór agencji zajmujących się pracą tymczasową oraz pracodawców-użytkowników do badania miał charakter doboru celowego; firmy dobierano tak, aby reprezentowały różne rodzaje działalności – od produkcji przemysłowej po handel i produkcję i dystrybucję ciepła.

Rozważania na temat pracy tymczasowej rozpoczynamy od ukazania najważniejszych cech pracy okresowej. Jej upowszechnienie powoduje, że wiążąca się z nią niepewność, z którą mają do czynienia zarówno pracownicy jak i pracodawcy, prowadzi do nowych zjawisk na rynku pracy. Powstają nowe szanse i zagrożenia, gdyż coraz większe rzesze osób, w tym absolwentów mają do czynienia głównie z ofertami pracy na czas określony, w tym pracy tymczasowej. Nawet studenci, zanim ukończą cykl kształcenia na poziomie wyższym nabierają pewnych doświadczeń we współpracy z agencjami pracy tymczasowej. Tworzą pewne wyobrażenia i kształtują własne oczekiwania wobec tej formy krótkookresowego zatrudnienia. W rozdziale I monografii przedstawiamy rozważania ogólne dotyczące właściwości i trendów związanych z upowszechnieniem pracy trwającej z góry określony czas w oparciu o przegląd dostępnej literatury, zaś w rozdz. II omawiamy specyfikę pracy tymczasowej jako elastycznej formy gospodarowania kapitałem ludzkim w świetle raportów i statystyk.

Skutki rozwoju czasowych form zatrudnienia zależą od ich instytucjonalizacji i stopnia regulacji prawnej w jej funkcji ochronnej obejmującej osoby wykonujące ten rodzaj pracy. Chodzi o to, aby nie dopuścić do naruszenia zasady równego traktowania. Te i inne aspekty prawne pracy tymczasowej zostały przedstawione w rozdz. III.

Praca tymczasowa z punktu widzenia pracodawców, którzy wypożyczają pracowników tymczasowych od agencji zatrudnienia jest jedną z form zatrudnienia zewnętrznego, czyli uzyskanego w drodze outsourcingu od podmiotu zewnętrznego na podstawie zawartej umowy biznesowej. Tym samym zasoby ludzkie danej firmy mają charakter patchworkowy –oprócz zatrudnionych pracowników wewnętrznych coraz częściej wykonują okresowo swoją pracę pracownicy wypożyczeni od innych firm/agencji. Takimi pracownikami są pracownicy tymczasowi, dla których miejsce zatrudnienia (agencja) i wykonywania realnej pracy (pracodawca-użytkownik) są odmienne. Niesie to za sobą skutki odmiennego zarządzania zasobami ludzkimi w firmie użytkującej, która realizuje odrębną politykę personalną w stosunku do „swoich” i „wypożyczonych” pracowników w taki sposób, by osiągnąć cele organizacyjne i jednocześnie zaspokoić potrzeby obu grup pracowników. Wśród pracowników tymczasowych mogą

znaleźć się pracownicy więcej niż jednej agencji zatrudnienia. Analiza skomplikowanej trójstronnej relacji zawodowej pomiędzy agencją pracy tymczasowej, firmą użytkownikiem a pracownikiem tymczasowym jest przedmiotem rozdziału IV. Pogłębieniem tego typu rozważań są poszukiwania istoty zatrudnienia w kontekście tymczasowego kontraktu psychologicznego (rozdział V).

Jak już zauważono powyżej, terenem badań są agencje pracy tymczasowej oraz wybrani pracodawcy – użytkownicy z terenu Łodzi. Szczegółowy przebieg rozwoju agencji pracy tymczasowej i skali zatrudnienia pracowników tymczasowych w województwie łódzkim w latach 2003-2012 zawiera rozdział VI. W rozdziale VII opisano szczegółowo proces badawczy.

Charakterystykę badanych pracowników tymczasowych oraz ich wypowiedzi na temat pracy tymczasowej zamieszczono w rozdziale VIII. Wynika z nich, że są nimi raczej osoby młode, poniżej 30 roku życia, w nieco większym stopniu mężczyźni (59,5%) niż kobiety (40,5%), z wykształceniem średnim. Tak scharakteryzowana zbiorowość pracowników wypowiedziała się przede wszystkim na temat najważniejszych zalet i wad pracy tymczasowej, oczekiwania co do jej wpływu na własny rozwój zawodowy. Badania zależności między wytypowanymi zmiennymi przeprowadzono testem Chi-kwadrat, a jeśli dane nie spełniały jego założeń, stosowano dokładny test Fishera. Poziom istotności przyjęty w tej pracy to 0,05. Obliczenia wykonano w pakiecie SPSS. Uogólnienie wyników badania należy ograniczyć co najwyżej do pracowników tymczasowych sektora przemysłowego w województwie łódzkim. Generalizowanie wyników poza tak zdefiniowaną populację mogłoby się wiązać ze znacznym błędem szacunku.

Praca tymczasowa w kontekście rozważań nad jej wpływem na kształt i przebieg kariery zawodowej wymaga postawienia szczegółowych pytań takich jak, czy, i ewentualnie w jakiej mierze praca ta może pełnić rolę katalizatora rozwoju kariery zawodowej oraz jak są ukierunkowane aspiracje pracowników tymczasowych odnośnie procesu rozwoju ich dalszej kariery zawodowej. W oparciu o wypowiedzi pracowników tymczasowych podjęto próbę w rozdziale IX oceny wpływu pracy tymczasowej na przebieg kariery zawodowej osób, które doświadczyły tej formy zatrudnienia.

W rozdziale X przedstawiono główne motywy podjęcia pracy tymczasowej z perspektywy pracowników, które podzielono na 4 grupy, tj. te wynikające z problemów jakie stwarza trudny rynek pracy, następnie - nieumiejętności poruszania się na rynku pracy, oczekiwania jednostki związanych z budowaniem własnej kariery zawodowej oraz chęć poprawy sytuacji materialnej. Opisano główne problemy, na które napotykać pracownicy tymczasowi zarówno w agencjach pracy tymczasowej jak i u pracodawców- użytkowników (np. dotyczące warunków pracy, niedotrzymania warunków umowy przez pracodawcę – użytkownika, gorsze traktowanie przez pracodawcę pracowników tymczasowych w porównaniu ze stałymi pracownikami zatrudnionymi w przedsiębiorstwie).

W kolejnych rozdziałach XI i XII zaprezentowano poglądy na pracę tymczasową pracodawców, tj. agencji pracy tymczasowej oraz pracodawców - użytkowników, którzy korzystają z efektów pracy pracowników tymczasowych. Ich punkt zapatrywania różni się, gdyż to agencje pracy tymczasowej są odpowiedzialne za ofertę pracy jak najlepiej dopasowaną do oczekiwań pracodawców-użytkowników, natomiast „przej-

mujący” pracowników pracodawcy -użytkownicy, po zawarciu umowy z agencjami pracy tymczasowej, kładą nacisk na jak najlepsze wyniki pracy zespołów, w których pracują pracownicy spoza organizacji, czasowo wypożyczeni przez agencję pracy tymczasowej do wykonania określonych zadań. Tym samym rośnie znaczenie umiejętności zarządzania pracownikami tymczasowymi przez kierownictwo liniowe u pracodawców-użytkowników, w szczególności w aspekcie ich motywowania, komunikowania czy kształtowania relacji w zróżnicowanej załodze. Szerzej na ten temat napisano w rozdziale XII.

Istotne dla oceny pracy tymczasowej jako etapu kształtowania kariery młodych osób są wypowiedzi studentów, które omówiono w rozdziale XIII. W zdecydowanej większości (84,4%) studenci znali samo pojęcie pracy tymczasowej. Jako główną zaletę - uznawali jej elastyczność czasową. W ocenach wpływu pracy tymczasowej na przyszłość karier zawodowych skłaniali się w kierunku akceptacji jej pozytywnego znaczenia.

Analizy pracy tymczasowej jako pozytywnego bądź negatywnego doświadczenia na drodze do budowy stabilnej kariery zawodowej kończą (rozdział XIV) rozważania na temat upowszechniającego się zjawiska zatrudnienia tymczasowego wśród pielęgniarek, które traktują tę formę jako dogodny sposób na zatrudnienie dodatkowe, równoległe z zatrudnieniem w podstawowym miejscu pracy. Rozważania prowadzone są w kontekście jakości świadczonych usług i bezpieczeństwa pacjentów.

Opracowanie kończy podsumowanie, którego idea jest ustosunkowanie się do pytania zawartego w tytule monografii – czy praca tymczasowa jest drogą donikąd, czy realną szansą na budowę kariery w realiach współczesnego rynku pracy, w oparciu o przeprowadzone badania literaturowe oraz wyniki badań zrealizowanych w 2013 r. na terenie wybranych firm w Łodzi. Odniesiono się do przyjętych celów i hipotez badawczych, które kierunkowały podjęty wysiłek badawczy przez zespół pracowników, doktorantów i studentów Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego.

Bogusława Urbaniak

Odpowiadająca za nadzór merytoryczny badań

Bogusława Urbaniak¹

Rozdział I

Praca okresowa przejawem rosnącej niepewności na rynku pracy

1. Wzrost niepewności pracy

Współcześnie dokonuje się zasadnicza zmiana w strukturze rynku pracy pod wpływem upowszechnienia zróżnicowanych form zatrudnienia nacechowanych słabnącą przewidywalnością dalszej perspektywy trwania relacji między pracującym i jego pracodawcą. Socjolodzy wiążą ten fakt z przełomem związanym z przejściem od społeczeństwa przemysłowego do „społeczeństwa ryzyka” i wszelkich konsekwencji budowy struktur opartych na demokracji, która „oznacza wybór warunków, które nie sprzyjają budowaniu pewności²”.

Niepewność jest cechą sytuacji, z którą mają do czynienia zarówno ci, którzy ubiegają się o pracę jak i ich potencjalni pracodawcy. Jednak nawet posiadanie pracy przez jednostkę nie jest wolne od stanu niestabilnego związanego w tym przypadku z brakiem pewności jej utrzymania w dłuższym czasie. Presja konkurencji gospodarczej w zglobalizowanym świecie sprawia, że sytuacja niestabilności z którą mają do czynienia przedsiębiorcy przenosi się na elastyczność pozyskiwania i uwalniania zasobów niezbędnych „tu i teraz”, a nie wiązania się z nimi „na zawsze”. Prowadzi to do pojawienia się ofert pracy tylko na określony czas. W efekcie pracownik znajduje się w permanentnym zawieszeniu między stanem pracy i bezrobociem, tracąc poczucie kontroli nad własnym losem. Różne są oceny tego stanu rzeczy. Socjolodzy zwracają np. uwagę, w jakim stopniu „reguły porządku społecznego budowanego na przewidywalności ludzkich zachowań są zastępowane przez reguły porządku rynkowego – wraz z wbudowaną w ten porządek zachętą do podejmowania ryzyka (...)”³ i jakie mogą być tego konsekwencje dla zmian tradycyjnych struktur społeczno-zawodowych.

¹ Profesor nadzw., Katedra Pracy i Polityki Społecznej, Instytut Ekonomik Stosowanych i Informatyki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki.

² Douglas M., Wildavsky A., *Risk and Culture: an Essay on the selection of Technical and Environmental Dangers*, University of California Press, Berkeley, cyt. za Frieske K.W., *Zamienił stryjek... „społeczne” na „rynkowe”* [w:] *Zatrudnienie na czas określony w polskiej gospodarce. Społeczne i ekonomiczne konsekwencje zjawiska*, M. Bednarski, K.W. Frieske (red.), IPISS, Warszawa 2012, s. 21.

³ Frieske K.W., *Zamienił stryjek... „społeczne” na „rynkowe”* [w:] *Zatrudnienie na czas określony w polskiej gospodarce. Społeczne i ekonomiczne konsekwencje zjawiska*, M. Bednarski, K.W. Frieske (red.), IPISS, Warszawa 2012, s. 22.

Pojawienie się pracy na czas określony – niezależnie w jakiej formie wykonywanej – może łączyć się z zjawiskiem *underemployment*, sytuacji trudno definiowalnej w polskim języku, w prostym tłumaczeniu przyjmowanej jako „niepełne wykorzystanie zasobu pracy”, choć także nacechowanej pejoratywnie w wyrażeniu „praca niepełnowartościowa”⁴.

Czasowość wykonywania pracy jest w tym przypadku jednym z kilku aspektów tego zjawiska, występującego współcześnie na rynku pracy. Praca na czas określony prowadzi do stanu segregacji pracowników także wtedy, gdy nie odzwierciedla się to w ich świadomości. W konsekwencji jest drogą do ich społecznej marginalizacji, nawet jeśli w krótkim okresie stan ten będzie oceniany przez nich jako lepszy w stosunku do sytuacji braku jakiegokolwiek pracy. Jest sposobem na osłabienie ochronnej roli związków zawodowych. Śmielsze hipotezy idą w kierunku odtwarzania się tzw. „*working poor*” zidentyfikowanych po raz pierwszy w warunkach angielskich na przełomie XIX i XX w., lecz pojawiających się także obecnie w krajach wysoko rozwiniętych. Współcześnie ta kategoria osób pracujących nazywana jest „*in-work poverty*”. Stąd już niedaleko do określenia *junk jobs* (śmieciowe miejsca pracy), które pojawiło się wraz z upowszechnieniem sytuacji, w której wykonywanie pracy łączy się z degradującymi warunkami pracy i zatrudnienia.

Pojęcie *underemployment* łączy się ze zjawiskiem *overqualification*, czyli przerozaniem kwalifikacji w stosunku do wymogów pracy wykonywanej. Dotyczy absolwentów z uwagi na rosnącą nierównowagę między popytem i podażą określonego profilu kwalifikacji⁵. Na Światowym Forum Gospodarczym w 2014 r. zauważono, że maleje liczba nowopowstałych miejsc pracy wysoko wykwalifikowanej w stosunku do podaży osób dysponujących odpowiednimi kwalifikacjami, natomiast popyt na zawodowe kwalifikacje na średnim poziomie pozostaje niezaspokojony⁶. Z badań CEDEFOP (Europejskie Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego) wynika, że niedopasowanie kwalifikacyjne dotyczy średnio 36% społeczeństwa. Najwięcej osób pracujących poniżej możliwości zawodowych odnotowano w Hiszpanii, na Cyprze i w Irlandii. Z porównań między krajami członkowskimi UE wynika, że w Polsce problem niedopasowań kwalifikacyjnych skutkujących pracą poniżej możliwości ma mniejsze znaczenie niż średnio w UE27⁷. Być może pozostaje to w związku z bardzo niskim udziałem wolnych miejsc pracy w ogólnej liczbie dostępnych miejsc pracy w polskiej gospodarce na tle innych krajów UE28 – w pierwszym kwartale 2014 r. było ich zaledwie 0,4% (gorszy wynik odnotowano jedynie na Cyprze – 0,2%), gdy średnio w UE28-1,7%, a np. w Niemczech – 2,9%, w Wielkiej Brytanii – 2,1%⁸.

⁴ Jak wyżej, s. 11.

⁵ W literaturze występuje pojęcie niedopasowania wertykalnego (kwalifikacji), gdy poziom kwalifikacji jednostki różni się od wymaganych na zajmowanym przez nią stanowisku pracy oraz niedopasowania horyzontalnego, które odzwierciedla heterogeniczność kwalifikacji w obrębie danego poziomu edukacji, odnosi się do różnic między liczbą absolwentów o danym typie studiów i liczbą miejsc pracy odpowiadających przygotowaniu uzyskanemu w ramach edukacji danego rodzaju i poziomu – (European Commission, Employment and...2012, s. 360-362).

⁶ Europe 2020 targets (b), Skills mismatches and labour mobility, 2013, s.3, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/27_skills_gaps_and_labour_mobility_02.pdf. [dostęp z dn. 04.08.2014].

⁷ Jak wyżej, s. 4.

⁸ Monitor Rynku Pracy, Sedlak & Sedlak, z dnia 27.06.2014, http://www.rynekpracy.pl/monitor_ryнку_pracy_1.php/n.302. [dostęp z dn.02.07.2014].

Piotr Oleksiak¹

Rozdział III

Aspekty prawne pracy tymczasowej

Wprowadzenie

Praca tymczasowa jako jedna z form stosunku pracy polega - jak już wcześniej wspomniano - na wykonywaniu określonej pracy przez osobę zatrudnioną poprzez agencję pracy tymczasowej na rzecz i pod kierownictwem pracodawcy-użytkownika. Podstawowym aktem prawnym, który reguluje kwestie pracy tymczasowej jest ustawa z dnia 9 lipca 2003 roku o zatrudnianiu pracowników tymczasowych², która ustala zasady zatrudniania pracowników tymczasowych przez pracodawcę będącego agencją pracy tymczasowej³ oraz zasady kierowania tych pracowników i osób niebędących pracownikami agencji pracy tymczasowej do wykonywania pracy tymczasowej na rzecz pracodawcy - użytkownika. Ustawa o zatrudnianiu pracowników tymczasowych była wynikiem działań i prac Związku Agencji Pracy Tymczasowej⁴ (dzisiejsze Polskie Forum HR).

¹ Adiunkt, Katedra Pracy i Polityki Społecznej, Instytut Ekonomik Stosowanych i Informatyki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki.

² Dz.U. z 2003 r., Nr 166, poz. 1608.

³ Należy także zaznaczyć, iż działalność agencji zatrudnienia, oprócz ustawy o zatrudnianiu pracowników tymczasowych regulują także inne akty prawne:

- Ustawa z 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji pracy, (Dz.U. z 2007 r., Nr 89, poz.589),
- Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, (Dz.U. z 2004 r., Nr 99, poz.1001),
- Ustawa z 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, (Dz.U. z 2005 r., Nr 164, poz.1366),
- Ustawa z 19 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz o zmianie niektórych ustaw, (Dz.U. z 2009 r., Nr 6, poz.33),
- Rozporządzenie MPiPS z dnia 26 stycznia 2009 r. w sprawie agencji zatrudnienia, (Dz.U. z 2009 r., Nr 17 poz.91),
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, (Dz.U. z 1974 r., Nr 24, poz.141),
- Konwencja Nr 181 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca prywatnych biur pośrednictwa pracy, przyjęta w Genewie dnia 19 czerwca 1997 r., (Dz.U. z 2008 r., Nr 222, poz.1448),
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z 19 listopada 2008 r. w sprawie pracy tymczasowej, (Dz.U. Unii Europejskiej, Nr L 327 z dnia 5 grudnia 2008 r.)

⁴ Związek Agencji Pracy Tymczasowej powstał w 2002 roku z inicjatywy 10 firm, reprezentujących segment rynku dotyczący pracy tymczasowej. W gronie założycielskim znalazły się firmy: Adecco, Connexio (obecnie Start People), Intersource (obecnie Randstad) czy Manpower.

1. Uregulowania prawne w zakresie pracy tymczasowej

Zgodnie z ustawą o zatrudnianiu pracowników tymczasowych, praca tymczasowa oznacza „wykonywanie na rzecz danego pracodawcy użytkownika, przez okres nie dłuższy niż wskazany w ustawie, zadań”, które odnoszą się według zapisów ustawy do prac:

- o charakterze sezonowym, okresowym doraźnym;
- których terminowa realizacja przez pracownika zatrudnionego przez pracodawcę - użytkownika nie byłaby możliwa;
- których wykonanie należy do obowiązków nieobecnego pracownika zatrudnionego przez pracodawcę - użytkownika.

Praca tymczasowa jest jedną z najmniej pewnych form zatrudnienia pracownika. Związane jest to z tym, iż zawierane umowy są czasowe oraz istnieje możliwość łatwego i szybkiego ich rozwiązania. Ze względu na ten fakt ustawodawca wprowadził wiele mechanizmów, których zadaniem jest przeciwdziałanie nadużywaniu tej formy zatrudnienia⁵. Ustawa mówi w tym zakresie, iż pracownik tymczasowy nie może wykonywać na rzecz pracodawcy- użytkownika pracy:

- szczególnie niebezpiecznej w rozumieniu przepisów wydanych na podstawie art. 237 Kodeksu pracy;
- na stanowisku pracy, na którym jest zatrudniony pracownik pracodawcy -użytkownika, w okresie uczestniczenia tego pracownika w strajku;
- na stanowisku pracy, na którym, w ciągu ostatnich 3 miesięcy poprzedzających przewidywany termin rozpoczęcia wykonywanej pracy tymczasowej przez pracownika tymczasowego, był zatrudniony pracownik pracodawcy-użytkownika, z którym został rozwiązany stosunek pracy z przyczyn nietyczących pracowników.

W przypadku pracy tymczasowej zaangażowane są trzy podmioty: agencja pracy tymczasowej, pracownik tymczasowy i pracodawca - użytkownik. W tej formie zatrudnienia obowiązują także dwie umowy. Pierwsza z nich to umowa pomiędzy agencją pracy tymczasowej a pracodawcą - użytkownikiem, w której agencja zobowiązuje się do dostarczenia pracodawcy odpowiedniego pracownika (jest to umowa o świadczenie usług i podlega przepisom Kodeksu pracy). W tejże umowie powinny znaleźć się informacje odnośnie: rodzaju pracy powierzanej pracownikowi tymczasowemu, wymagań kwalifikacyjnych tego pracownika, przewidywanego okresu wykonywania pracy (w tym wymiaru czasu pracy i miejsca wykonywania pracy tymczasowej). Ponadto pracodawca-użytkownik jest zobowiązany poinformować na piśmie agencję pracy tymczasowej odnośnie poziomu wynagrodzenia pracownika tymczasowego oraz warunków wykonywania pracy tymczasowej w zakresie bhp.

Druga z umów, podpisywana jest pomiędzy pracownikiem a agencją pracy tymczasowej. W przypadku tej umowy powinna ona zawierać: strony umowy, rodzaj umowy, datę zawarcia umowy, nazwę pracodawcy - użytkownika na rzecz którego pracownik będzie wykonywał pracę, okres wykonywania pracy tymczasowej, rodzaj pracy, wymiar czasu pracy, miejsce wykonywania pracy, czy wreszcie wynagrodzenie

⁵ Posiewka – Kowalska M., Użytkownik i czasownik. Zatrudnienie tymczasowe – aspekt prawny, *Personel i Zarządzanie*, 2013, Nr 5, s. 61.

Łukasz Kozar¹

Rozdział VI

Rozwój agencji pracy tymczasowej w województwie łódzkim w latach 2003-2012

Wprowadzenie

Celem niniejszego rozdziału jest analiza i opis zmian ilościowych zachodzących w działalności agencji zatrudnienia, w zakresie usług pracy tymczasowej w województwie łódzkim, w latach 2003-2012. Okres ten stanowi pierwsze dziesięć lat funkcjonowania tego rodzaju podmiotów na rynku pracy w Polsce.

Opis rozwoju agencji pracy tymczasowej (w skrócie zwanych dalej APT) rozszerzono o pracowników tymczasowych i pracodawców użytkowników. Informacje na temat liczebności tych dwóch grup prezentowane są dla lat 2005-2012, z uwagi na brak dostępności danych dla wcześniejszego okresu. Zabieg tego rodzaju pozwolił na próbę przedstawienia skali upowszechnienia pracy tymczasowej w woj. łódzkim oraz zobrazowanie dynamiki zachodzących w niej zmian na przestrzeni obranych lat. Dodatkowo przeprowadzono analizę struktury pracowników tymczasowych według płci oraz formy prawnej umów na podstawie których świadczyli pracę tymczasową.

Podstawowe źródło przytaczanych informacji stanowią dane administracyjne zawarte w corocznych sprawozdaniach z działalności agencji zatrudnienia opracowywanych i publikowanych przez Departament Rynku Pracy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Wykorzystano także dane zamieszczone w Krajowym Rejestrze Podmiotów Prowadzących Agencje Zatrudnienia (obejmuje tzw. certyfikowane agencje zatrudnienia²) oraz informacje prezentowane na stronach internetowych agencji zatrudnienia (pracy tymczasowej) i Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi.

Na zakończenie przedstawiono podstawowe wnioski płynące z przeprowadzonej analizy funkcjonowania agencji zatrudnienia, wykonujących działalność z zakresu pracy tymczasowej na obszarze woj. łódzkiego. Dokonano również próby oceny możliwości dalszego rozwoju tego rodzaju podmiotów przy uwzględnianiu zachodzących zmian społecznych i gospodarczych.

¹ Doktorant, Katedra Pracy i Polityki Społecznej, Instytut Ekonomik Stosowanych i Informatyki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki.

² Agencje zatrudnienia certyfikowane to uprawnione podmioty do prowadzenia działalności agencji zatrudnienia, zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Podmiotów Prowadzących Agencje Zatrudnienia.

1. Charakterystyka ilościowa agencji pracy tymczasowej

1.1. Agencje zatrudnienia w Polsce i w województwie łódzkim

Pod względem liczby zarejestrowanych agencji zatrudnienia, niezależnie od profilu działalności, woj. łódzkie zajmuje ósmą pozycję wśród województw w skali kraju (rysunek 1). Liczba podmiotów zarejestrowanych na dzień 31.10.2013 była wyższa o 25 nowych zarejestrowanych przedsiębiorstw w porównaniu z dniem 31.12.2012. Agencje zatrudnienia powstają głównie w miastach. Najwięcej tego rodzaju podmiotów zarejestrowano w Łodzi oraz dwu innych miastach powiatowych - Piotrkowie Trybunalskim i Skierniewicach. Inne miejscowości, w których są chętnie tworzone agencje zatrudnienia to Pabianice, Tomaszów Mazowiecki, Aleksandrów Łódzki, Łęczyca, Wieluń, Bełchatów, Sieradz, Ozorków, Kutno oraz Stryków. Agencje zatrudnienia powstają w tych miejscowościach nie tylko ze względu na dostępność potencjalnych pracowników czy też rozwiniętą infrastrukturę. Istotną rolę odgrywają pracodawcy – przyszli klienci agencji zatrudnienia, którzy mogą korzystać z ich usług, np. w zakresie pracy tymczasowej.

Rysunek 1. Agencje zatrudnienia w Polsce według województw (dane na 31.10.2013)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Krajowego Rejestru Podmiotów Prowadzących Agencje Zatrudnienia, <http://www.kraz.praca.gov.pl>. [dostęp z dn. 15.11.2013].